

מרץ 2010

מה הסיפור אצלנו עם מוקשים?

עובדות בנוגע לבעיית המוקשים והדרך לפתרונה

מה הם מוקשים?

מוקשים-נגד-אדם, או בקצרה: מוקשים, הם כלי נשק נפיצים המוטמנים מתחת לפני האדמה או מונחים מעליה על מנת לפצוע ולהרוג אנשים במהלך מלחמה. די בדריכה על מוקש או בהרמתו כדי לגרום להתפוצצותו.

במקור הונחו מוקשים כאמצעי הגנה: להגן על גבולות ולמנוע פלישה של כוחות צבאיים זרים. אולם עד מהרה נעשה בהם שימוש נרחב בהרבה, למשל בסכסוכים פנימיים בתוך מדינה, וכן כאמצעי לפגוע באזרחים ולהטיל עליהם אימה – למנוע מהם גישה לאדמותיהם ולהגביל את תנועתם.

כיום, 70% מהנפגעים ממוקשים הם אזרחים, ולא חיילים. זאת מכיוון ש: מוקשים נותרים באדמה ופועלים כפצצות מתקתקות גם עשרות שנים אחרי תום הסכסוך, ובכך מסכנים את האוכלוסייה האזרחית.

מוקשים זדים ממקומם המקורי כתוצאה מסחף, שיטפונות וכד'.
מוקשים הם כלי נשק "בלתי מבחין" – מוקש אינו מבחין בין אויב לבעל ברית, בין לוחם לאזרח, או בין מבוגר לילד.

פגיעה ממוקש מסתיימת לרוב בפגיעה קשה בידיים או ברגליים, לעתים רבות בקטיעה, או בפגיעה קשה בראייה או בשמיעה עד כדי אבדן חושים אלה.

מוקשים ברחבי העולם

בכל שנה נהרגים או נפצעים אלפי אנשים כתוצאה מדריכה על מוקשים – רובם אזרחים תמימים.

ילדים המשחקים בחוץ, מטיילים, עוסקים במלאכות חוץ, כגון איסוף עצים למדורה ורעיית צאן – נמצאים בסיכון גבוה במיוחד. כשליש מנפגעי המוקשים בעולם הם ילדים. **כמעט מחצית מהאזרחים הנפגעים הם ילדים.**

בין המדינות הממוקשות ביותר: אפגניסטן, קמבודיה, לאוס, אנגולה, בוסניה-הרצגובינה, קולומביה.

האמנה הבינלאומית למניעת מוקשים

בשנת 1999 נכנסה לתוקף אמנה בינלאומית האוסרת על שימוש במוקשים, ייצורם וסחר בהם, ומחייבת את השמדתם מהמחסנים ואת פינויים מהקרקע. 156 מדינות, שהם שמונים אחוז ממדינות העולם, חתמו על האמנה. הנסיכה דיאנה והמלכה נור תמכו במאבק להשגת האמנה. מאז נכנסה האמנה לתוקף: ירד מספר הנפגעים שנע בין 15,000 ל-20,000 בשנה, לכ-5,000 בשנה. פונו עשרות מליוני מוקשים מהאדמה, ומיליוני דונמים הוחזרו לשימוש אזרחי. הושמדו כ-41 מליון מוקשים מהמלאי העולמי. מספר המדינות המייצרות מוקשים ירד מ-50 ל-13 בלבד.

מדינות רבות, לרבות מדינות מתפתחות, מחוסרות אמצעים, ונתונות בתוך סכסוך מתמשך, מפנות מוקשים מתחומן. 11 מדינות סיימו לפנות מוקשים, לרבות אלבניה, רואנדה, זמביה, ומקדוניה.

ישראל אינה חתומה על האמנה.

אז מה הסיפור אצלנו עם מוקשים?

בישראל פזורים אלפי שדות מוקשים, שבהם טמונים לפחות 260,000 מוקשים. השדות ממוקמים בגולן, בבקעת הירדן, בערבה, בגליל, ובאזור ירושלים. בגדה המערבית ובעזה מצויים גם כן מוקשים רבים.

מכיוון שמוקשים אינם נותרים במקומם, ומתפשטים בעקבות סחף, שיטפונות, רוחות וכד', הם **מנטרלים כאחוז משטח המדינה.** בין האזורים המנוטרלים נמצאים אתרים דתיים וארכאולוגיים מהמעלה הראשונה, אוצרות טבע ותיירות, שדות חקלאיים ועתודות קרקע לפיתוח.

בכל שנה נפגעים מספר אנשים בישראל – מבוגרים וילדים – ממוקשים. הפציעות הן קשות. פעמים רבות האבדות הן בנפש, כפי שהיה ב-2009, כשצעיר שנפגע ממוקש בקרבת בית שאן, נהרג כשנפל מהמסוק שניסה לחלצו. מספר גדול בהרבה של אירועים מסתיים ב"כמעט פגיעה" – נהגת שנזרקה ממכוניתה בעקבות תאונה לתוך שדה מוקשים קרוב, גולש בגלשן רוח שנחת בשדה מוקשים, מתרחצת בנהר הירדן שנסחפה לחוף ממוקש, ועוד ועוד.

בחלק מהיישובים שדות מוקשים נמצאים בתוך היישוב, למשל בחצבה, חד-נס, מגדל-שמס וחוסאן.

הצבא הודה כי מאות שדות מוקשים אינם משמשים למטרה מבצעית ואינם תורמים לביטחון המדינה. בעקבות זאת הורה מבקר המדינה על פינויים של השדות הלא-מבצעיים. למרות זאת, למעלה מ-90% מהשדות הללו עומדים במקומם, וממשיכים לסכן את הציבור הרחב.

על פי פרוטוקול בינלאומי בנוגע להגבלות על שימוש בנשק קונבנציונלי, שישראל חתומה עליו – Convention on Certain Conventional Weapons, Protocol II – על שדות המוקשים שבאחריותה להיות מגודרים היטב, משולטים ומסומנים במפות מדויקות.

מדוע בכל זאת ישנם נפגעים בכל שנה, ומדוע לא די בסימון ובגידור?

גדרות ושלטים מתבלים כתוצאה מפגעי מזג אוויר, ולא תמיד מתוחזקים כראוי. מוקשים זזים ממקומם, בעקבות שיטפונות וסחף, וכך שדות המוקשים גדלים מדי שנה. לא כל המוקשים והשדות מסומנים במפות. חלק מהשדות נמצאים בסמוך למקומות בהם צועדים אנשים מדי יום. שדות מוקשים מהווים מוקד משיכה לגורמי טרור ופשע המבקשים לנצל את כלי הנפץ לשימוש חבלני או עברייני.

סימון וגידור אינם יכולים להיות תחליף לפינוי מוקשים. כל עוד מוקשים אינם מפונים, הסכנה מגולגלת לפתחם של האזרחים.

בישראל הצטברו ידע וניסיון מקצועי בפינוי מוקשים למטרות אזרחיות. יוצאי יחידות הנדסה קרבית הקימו חברות המתמחות בפינוי מוקשים. חברות אלו מפנות מוקשים ברחבי העולם – למשל באלבניה, אנגולה, קרואטיה, ודרום קוריאה. בשנת 2005, בעקבות לחץ ציבורי, פינתה ישראל שדה מוקשים בשכונת צור באחר בירושלים המזרחית, ובמקום נבנה בית ספר. בשנת 2006 פינתה ישראל שטחים ממוקשים ליד כביש 90 בבקעת הירדן.

ואצל שכנינו?

בין מדינות המזרח התיכון הנגועות ביותר במוקשים – לבנון, עיראק וכוויית. **במדינות אלו מתבצע פינוי נרחב של מוקשים.** בכוויית לבדה פונו בין 5 ל-7 מליון מוקשים מלחמת המפרץ הראשונה.

ממשלת לבנון הקימה ב-1998 רשות בין-משרדית האחראית לתכנית הלאומית לפינוי המוקשים, המזהמים למעלה מ-40,000 דונמים בדרום המדינה. בין השנים 2002 ו-2004 פונו למעלה מ-420,000 מוקשים. בקיץ 2008 פונו 4,500 מוקשים מ-15 שדות מוקשים לאורך הגבול עם ישראל ובתיאום עמה.

בירדן היו בעבר מאות אלפי מוקשים. בין 2006 ל-2008 פינתה ירדן את כל המוקשים מאזור הגבול שלה עם ישראל – כ-100,000 מוקשים. חלק מהשטחים שפונו חזרו לשמש כשטחים חקלאיים ושטחי תיירות (למשל באזור עקבה). כעת מפנה ירדן את יתרת המוקשים במדינה, ובכוונתה להצהיר על עצמה בשנת 2012 כארץ נקייה ממוקשים.

מי משלם?

פינוי 70,000 מוקשים בערבה הירדנית, שנמשך 18 חודשים, עלה כתשעה מליון דולר, ומומן על ידי מדינות תורמות מהקהילייה הבינלאומית.

פינוי 420,000 מוקשים בדרום לבנון במשך שנתיים, בתקציב של כחמישים מליון דולר, בוצע ומומן על ידי האו"ם ומדינות תורמות מהקהילייה הבינלאומית.

ביבליוגרפיה

דוח מבקר המדינה 50א, 1999

פרוטוקול דיון של הוועדה לביקורת המדינה, הכנסת, 31.1.2002

החלטת ממשלה, פינוי שדות מוקשים, 1.2.2000

מפות סימון שבילים, מרכז המיפוי והחברה להגנת הטבע, 2004-2009

דיווח של מדינת ישראל לאו"ם - Convention on Certain Conventional Weapons, 2001-2009

International Campaign to Ban Landmines, www.icbl.org

Landmine Monitor Annual Reports, 1999-2009, www.lm.icbl.org

UNMAS Annual Reports, 2002-2009, www.mineaction.org